

Zabójstwo Waltera Guinnessa, 1. barona Moyne: punkt zwrotny w konflikcie palestyńskim

6 listopada 1944 roku ulice Kairu stały się miejscem wstrząsającego aktu przemocy politycznej, który odbił się echem w całym Bliskim Wschodzie i poza nim. Walter Edward Guinness, 1. baron Moyne, brytyjski minister rezydencyjny na Bliskim Wschodzie, został zamordowany przez dwóch członków żydowskiej grupy bojowej Lehi (znanej również jako Gang Sterna). Ten śmiały czyn nie tylko odebrał życie wybitnemu brytyjskiemu mężowi stanu, ale także udaremnił potencjalną drogę do powstania państwa żydowskiego i zaostrzył już niestabilny konflikt w Palestynie. Zabójstwo lorda Moyne pozostaje kluczowym momentem w historii brytyjskiej polityki kolonialnej, syjonistycznego militarizmu i walki o kontrolę nad Palestyną.

Człowiek: Walter Guinness, 1. baron Moyne

Walter Edward Guinness, 1. baron Moyne (1880–1944), był wybitnym brytyjskim politykiem, biznesmenem, żołnierzem i członkiem anglo-irlandzkiej rodziny browarniczej Guinness. Urodzony 29 marca 1880 roku w Dublinie w Irlandii, był trzecim synem Edwarda Guinnessa, 1. hrabiego Iveagh, dziedzica bogatej i wpływowej dynastii Guinnessów. Kształcił się w Eton College, gdzie wyróżniał się w rolach przywódczych, pełniąc funkcję przewodniczącego prestiżowego stowarzyszenia „Pop” oraz kapitana łodzi. W 1903 roku poślubił lady Evelyn Hildę Stuart Erskine, córkę 14. hrabiego Buchan. Para miała troje dzieci, w tym następcę Bryana Guinnessa, 2. barona Moyne, który później został poetą i powieściopisarzem.

Uprzywilejowane wychowanie Moyne’a nie stłumiło jego poczucia obowiązku. Współcześni opisywali go jako inteligentnego, sumiennego i oddanego dobru publicznemu; całe życie poświęcił służbie wojskowej i politycznej. Ogromny majątek rodzinny – szacowany na około trzy miliony funtów – zapewnił mu wpływy i niezależność, które wykorzystywał do realizacji reformatorskich interesów w rolnictwie, budownictwie mieszkaniowym i polityce kolonialnej.

Służba wojskowa

Kariera wojskowa Guinnessa rozpoczęła się w drugiej wojnie burskiej (1899–1902), kiedy zgłosił się na ochotnika do Imperial Yeomanry, został ranny w walce i otrzymał Medal Królowej za Afrykę Południową. W czasie I wojny światowej walczył w Egipcie, Gallipoli i Francji, awansując do stopnia podpułkownika. Dwukrotnie odznaczony Krzyżem za Wybitną Służbę (DSO z okuciem) za odwagę, nawiązał dożywotnią więź z Bliskim

Wschodem. Jego dzienniki wojenne, opublikowane w 1987 roku, ukazują refleksyjnego żołnierza z ostrym poczuciem człowieczeństwa i historii – człowieka, który widział w imperium zarówno obowiązek, jak i brzemię.

Kariera polityczna

Po powrocie z frontu Guinness wszedł do życia publicznego jako polityk konserwatywny. Zasiadał w Radzie Hrabstwa Londyn (1907–1910) i był posłem do Izby Gmin z okręgu Bury St Edmunds od 1907 do 1931 roku. W karierze trwającej prawie trzy dekady piastował kilka wpływowych stanowisk: podsekretarz stanu ds. wojny (1922–1923), sekretarz finansowy Skarbu Państwa (1923–1925) oraz minister rolnictwa i rybołówstwa (1925–1929), gdzie promował uprawę buraków cukrowych i modernizację obszarów wiejskich.

W 1932 roku wyniesiony do godności para jako baron Moyne, kontynuował służbę w Izbie Lordów. Wniósł wkład w duże dochodzenia publiczne, w tym komitet ds. usuwania slumsów w 1933 roku, Królewską Komisję ds. Uniwersytetu w Durham w 1934 roku oraz Królewską Komisję ds. Indii Zachodnich w 1938 roku. W czasie II wojny światowej Moyne powrócił do rządu jako wspólny sekretarz parlamentarny Ministerstwa Rolnictwa (1940–1941), sekretarz stanu ds. kolonii i lider Izby Lordów (1941–1942), a ostatecznie jako minister rezydencyjny na Bliskim Wschodzie (1942–1944). Na tym stanowisku nadzorował brytyjską strategię na terytoriach od Libii po Iran i był najwyższym przedstawicielem Winstona Churchilla w regionie.

Biznes i inne zainteresowania

Jako dyrektor browaru Guinness, Moyne odegrał rolę w globalnej ekspansji rodzinnego przedsiębiorstwa. Współzałożyciel British Pacific Properties w Vancouver, zlecił budowę mostu Lion's Gate, otwartego w 1939 roku. Jako filantrop finansował również trusty mieszkaniowe w Londynie i Dublinie, aby poprawić warunki życia rodzin robotniczych.

Ciekawość i duch przygody Moyne'a wykraczały poza politykę i biznes. Zapalony właściciel jachtów i odkrywca, posiadał kilka przerobionych jachtów – Arpha, Roussalka i Rosaura – i odbywał wyprawy przez Pacyfik i Ocean Indyjski. W 1935 roku przywiózł do Wielkiej Brytanii pierwszego żywego smoka z Komodo, a jego kolekcje zoologiczne i etnograficzne zostały później przekazane muzeum. Napisał *Walkabout: A Journey between the Pacific and Indian Oceans* (1936) oraz *Atlantic Circle* (1938), książki ujawniające jego zainteresowanie antropologią i zrozumieniem międzykulturowym.

Kontekst historyczny: Bliski Wschód i kryzys palestyński

Zabójstwo Waltera Guinnessa, 1. barona Moyne, miało miejsce w midst rosnących napięć w brytyjskim mandacie Palestyny podczas II wojny światowej. Jako minister rezydencyjny na Bliskim Wschodzie od 1942 roku, Moyne był odpowiedzialny za nadzór nad strategią wojenną w regionie kluczowym dla imperium brytyjskiego i dostaw ropy. Obejmowało to egzekwowanie Białej Księgi z 1939 roku, która drastycznie ograniczała imigrację żydowską do Palestyny – do 1500 imigrantów miesięcznie.

Planowanie i sprawcy

Pomysł zamordowania brytyjskiego ministra rezydencyjnego pochodził od założyciela Lehi, Avrahama „Ya'ira” Sterna, który widział w nim symboliczne uderzenie w system imperialny Wielkiej Brytanii. Po śmierci Sterna w 1942 roku plan został wznowiony pod nowym przywództwem Lehi, w tym Yitzhaka Shamira – przyszłego premiera Izraela. Dwóch młodych palestyńskich Żydów, Eliyahu Hakim (19 lat) i Eliyahu Bet-Zuri (22 lata), zostało wybranych do misji. Zostali wybrani nie tylko ze względu na zaangażowanie, ale także zdolność do przyciągnięcia międzynarodowej uwagi do sprawy żydowskiej poprzez atak poza Palestyną – pierwszą operację Lehi za granicą. Lehi celowo obrało Moyne'a jako wysokiego rangą brytyjskiego arystokratę pochodzenia irlandzkiego, którego śmierć odbiłaby się echem w całym imperium. W planowaniu grupa podkreślała potencjał zamachu do dramatyzacji żydowskiego cierpienia, podważenia brytyjskiego autorytetu i przedstawienia walki syjonistycznej jako części globalnej kampanii antykolonialnej.

Zamach: starannie zaplanowany atak

Wczesnym popołudniem 6 listopada 1944 roku Hakim i Bet-Zuri czekali w pobliżu rezydencji Moyne'a na wyspie Gezira w Kairze. Około godziny 13:10 przybył samochód Moyne'a, prowadzony przez starszego kaprała Arthura Fullera, z sekretarką Dorothy Osmond i adiutantem majorem Andrew Hughesem-Onslowem. Zamachowcy zbliżyli się na rowerach. Bet-Zuri zastrzelił Fullera w klatkę piersiową, zabijając go na miejscu. Hakim otworzył drzwi samochodu i oddał trzy strzały do Moyne'a: jeden trafił w szyję powyżej obojczyka, drugi w brzuch – przebijając jelito grube i zatrzymując się blisko kręgosłupa – a trzeci otarł się o palce i klatkę piersiową. Moyne został przewieziony do brytyjskiego szpitala wojskowego, ale zmarł później tego samego dnia w wieku 64 lat. Sprawcy uciekli, ale zostali ścigani przez egipską policję. Po krótkiej wymianie ognia zostali schwytani i niemal zlinczowani przez rozwścieżony tłum, zanim zostali aresztowani. Analiza kryminalistyczna później powiązała ich broń z wcześniejszymi operacjami Lehi przeciwko brytyjskim urzędnikom.

Natychmiastowe konsekwencje

Zamach wstrząsnął światem i trafił na pierwsze strony gazet. Władze brytyjskie, obawiając się zamieszek, powstrzymały się od masowych represji wobec społeczności żydowskiej, ale wzmocniły bezpieczeństwo w całym Bliskim Wschodzie. W Egipcie, wbrew propagandzie Lehi, nie doszło do natychmiastowych demonstracji poparcia dla Lehi, choć rok później, w listopadzie 1945 roku, wybuchły zamieszki antyżydowskie w Kairze i Aleksandrii, powodując kilka ofiar śmiertelnych i znaczne szkody materialne. Brytyjski wywiad ostrzegał przed możliwymi atakami naśladowczymi – obawa, która ziściła się, gdy w lutym 1945 roku zamordowano premiera Egiptu Ahmada Mahera. Wśród osób dotkniętych wydarzeniem był młody egipski oficer Gamal Abdel Nasser, który podobno podziwiał odwagę i antykolonialną determinację zamachowców.

Proces i egzekucja

Hakim i Bet-Zuri stanęli przed egipskim sądem wojskowym w styczniu 1945 roku. Wykorzystali postępowanie do ogłoszenia płomiennych przemówień, broniąc swoich czynów jako części globalnej walki o wyzwolenie narodowe. Żądali literatury o historii rewolucyjnej Egiptu i porównywali swoją sprawę do ruchów antyimperialnych w Indiach i Irlandii. Pomimo powszechnych prośb o łaskę – od społeczności żydowskich, międzynarodowych intelektualistów, a nawet indyjskiego gandhisty, który porównał ich do Johna Browna i irlandzkich republikanów – zostali skazani i skazani na śmierć. Apelacje odrzucono, a obaj mężczyźni zostali powieszeni 22 marca 1945 roku. Brytyjscy urzędnicy, w tym ambasador Miles Lampson, nalegali na szybkie wykonanie wyroków, obawiając się, że każdy znak pobłażliwości zachęci do dalszych ataków.

Reakcja Winstona Churchilla

Walter Guinness był jednym z najbliższych osobistych przyjaciół i politycznych sojuszników Winstona Churchilla. Obaj mężczyźni wspólnie założyli „The Other Club” i spędzali razem wakacje, w tym rejs jachtem w 1934 roku. Churchill był zdruzgotany śmiercią Moyne’a, nazywając ją „ohydny aktem niewdzięczności”. W przemówieniu do parlamentu 17 listopada 1944 roku ostrzegł, że „dym z pistoletów zamachowców” nie może dyktować polityki. Odwołał zaplanowane spotkanie gabinetu w sprawie podziału Palestyny i stał się zauważalnie chłodniejszy wobec przywódców syjonistycznych, nie odpowiadając na osobiste wiadomości Weizmanna. Ujawniona korespondencja pokazuje naleganie Churchilla na brak łaski dla zamachowców – postawa odzwierciedlająca zarówno żal, jak i kalkulację polityczną. Chociaż Churchill nie porzucił swojej szerszej sympatii dla syjonizmu, zamach na zawsze zmienił jego pogląd. Przekształcił osobistą przyjaźń w polityczny rozłam i podkreślił moralne oraz strategiczne koszty brytyjskiej pozycji na Bliskim Wschodzie.

Długoterminowe skutki i szersze implikacje

Zabójstwo lorda Moyne miało konsekwencje wykraczające daleko poza jego natychmiastowy moment. Pogłębiło nieufność między Wielką Brytanią a ruchem syjonistycznym, udaremniło krótkoterminową propozycję podziału i przyczyniło się do ostatecznej decyzji Wielkiej Brytanii o rezygnacji z mandatu. Kolejna eskalacja przemocy doprowadziła do głosowania nad podziałem ONZ w 1947 roku i powstania Izraela w 1948 roku. W Izraelu zamachowcy, potępieni na całym świecie jako terroryści, zostali przekształceni w męczenników wyzwolenia narodowego. W 1975 roku ich szczątki zostały repatriowane z Egiptu w ramach wymiany więźniów i ponownie pochowane z pełnymi honorami wojskowymi na Wzgórzu Herzla w Jerozolimie.

Trwały cień: relacje brytyjsko-izraelskie i królewskie powiązania

Dziedzictwo zabójstwa lorda Moyne wykraczało daleko poza lata 40., rzucając subtelny, ale trwały cień na relacje brytyjsko-izraelskie. Jednym z jego najbardziej trwałych symboli była nieobecność królowej Elżbiety II w Izraelu przez całe jej siedemdziesięcioletnie panowanie.

Pomimo wizyt w ponad 120 krajach i wielokrotnych zaproszeń od izraelskich przywódców, nigdy nie odbyła oficjalnej wizyty państwowej.

Podczas gdy rząd brytyjski utrzymywał nieformalną politykę zniechęcającą do królewskich wizyt w Izraelu, aby nie zrazić arabskich sojuszników i nie zagrozić relacjom handlowym w regionie, czynniki osobiste i historyczne również odegrały rolę. Pamięć o atakach syjonistycznych bojowników na brytyjski personel w okresie mandatu – zwłaszcza zabójstwo lorda Moyne w 1944 roku, bliskiego przyjaciela Winstona Churchilla – pozostawiła trwałe wrażenie na monarchii i brytyjskim establishmentie. Morderstwo Moyne'a, część szerszej kampanii przemocy, która obejmowała bombardowanie hotelu King David w 1946 roku z 91 ofiarami (w tym brytyjskimi urzędnikami i cywilami), symbolizowało dla wielu w brytyjskich kręgach władzy okres zdrady i straty.

Niektóre raporty sugerują, że te wspomnienia ukształtowały prywatne postrzeganie królowej. Jedno doniesienie twierdziło, że wierzyła, iż „każdy Izraelczyk jest albo terrorystą, albo synem terrorysty” – odzwierciedlenie tego, jak głęboko pokolenie brytyjskich elit, które było świadkiem gwałtownego końca imperium w Palestynie, zinternalizowało takie wydarzenia. W rezultacie izraelscy urzędnicy rzadko otrzymywali indywidualne audyencje w Pałacu Buckingham, a kontakty były zazwyczaj ograniczone do wydarzeń wielostronnych lub ceremonialnych. Cień zabójstwa lorda Moyne rozciągał się zatem na współczesne protokoły dyplomatyczne, pokazując, jak traumy imperium mogą trwać w subtelny, ale potężny sposób przez dekady.

Wniosek

Zabójstwo Waltera Guinnessa, 1. barona Moyne, było czymś więcej niż morderstwem brytyjskiego urzędnika – było to wydarzenie sejsmiczne, które na nowo ukształtowało trajektorię konfliktu palestyńskiego i przyspieszyło rozpad brytyjskiego imperium na Bliskim Wschodzie. Moyne, żołnierz, mąż stanu i reformator, reprezentował wymierający gatunek imperialnych pragmatyków poszukujących równowagi pośród konkurujących nacjonalizmów. Jego śmierć uciszyła potencjalnego mediatora i utwardziła postawy po wszystkich stronach.

Przez pryzmat współczesnych norm międzynarodowych zabójstwo wysokiego rangą zagranicznego dyplomaty na obcym terytorium byłoby jednoznacznie sklasyfikowane jako akt terroryzmu. Współczesne definicje – takie jak te stosowane przez ONZ i większość rządów narodowych – identyfikują celową przemoc polityczną wobec niebojowych urzędników w celu wpłynięcia na politykę jako terroryzm, niezależnie od motywu czy sprawy. Chociaż Lehi przedstawiało swoje działania jako opór antykolonialny, celowe zabójstwo cywilnego przywódcy politycznego za granicą w pełni wpisuje się w dzisiejsze pojęcie terroryzmu i podkreśla trwałą napięcie między przemocą rewolucyjną a moralną legitymacją.

Bibliografia

- Barnett, Correlli. *The Collapse of British Power*. London: Methuen, 1972.

- Ben-Yehuda, Nachman. *Political Assassinations by Jews: A Rhetorical Device for Justice*. Albany: State University of New York Press, 1993.
- Churchill, Winston S. *The Second World War: Volume VI – Triumph and Tragedy*. London: Cassell, 1954.
- Cohen, Michael J. *Churchill and the Jews*. London: Frank Cass, 1985.
- Gilbert, Martin. *Winston S. Churchill: The Prophet of Truth (1922–1939)*. Boston: Houghton Mifflin, 1977.
- Hoffman, Bruce. *Anonymous Soldiers: The Struggle for Israel, 1917–1947*. New York: Knopf, 2015.
- Louis, Wm. Roger. *The British Empire in the Middle East, 1945–1951*. Oxford: Clarendon Press, 1984.
- Porath, Yehuda. *The Emergence of the Palestinian-Arab National Movement, 1918–1929*. London: Frank Cass, 1974.
- Shindler, Colin. *A History of Modern Israel*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- Wasserstein, Bernard. *The British in Palestine: The Mandatory Government and the Arab-Jewish Conflict, 1917–1929*. Oxford: Basil Blackwell, 1978.
- Wasserstein, Bernard. *Herbert Samuel: A Political Life*. Oxford: Clarendon Press, 1992.
- Weizmann, Chaim. *Trial and Error: The Autobiography of Chaim Weizmann*. New York: Harper & Brothers, 1949.
- Wistrich, Robert S. *Zionism and Its Discontents: Essays on the Jewish Struggle for Statehood*. New York: Oxford University Press, 2017.
- *The Times* (London). "The Murder of Lord Moyne." Editorial, November 8, 1944.
- *Ha'aretz*. "The Death of Lord Moyne: Consequences for Zionism." November 1944.
- *Hansard Parliamentary Debates*. House of Commons, 17 November 1944, vol. 404.
- *Royal Archives*. Correspondence Relating to Middle East Policy and the Assassination of Lord Moyne, 1944–1945. Windsor Castle: Royal Archives Collection.
- Segev, Tom. *One Palestine, Complete: Jews and Arabs under the British Mandate*. New York: Metropolitan Books, 2000.
- Smith, Charles D. *Palestine and the Arab-Israeli Conflict: A History with Documents*. 9th ed. Boston: Bedford/St. Martin's, 2021.